

Чому в Україні слід розвивати дуальну вищу освіту? Соціологічний погляд

*Гилюн О. В., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Колісник Л. О., Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»*

Стаття присвячена проблемі взаємодії ринку праці та вищої освіти в сучасному українському суспільстві. На основі аналізу статистичних даних та результатів соціологічних опитувань різних категорій населення робиться висновок, що ринок освітніх послуг в нинішній Україні функціонує переважно сам по собі, майже не взаємодіє із ринком праці. Відзначається, що суттєвим проявом дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці є невідповідність структури, обсягів та якості підготовки випускників закладів вищої освіти потребам роботодавців, економіці України в цілому, а також неформальна та неповна зайнятість, поширена практика працевлаштування випускників закладів освіти не за фахом, трудова міграція, нездатність ринку освітніх послуг своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці. Подолати відірваність вищої освіти від вітчизняного ринку праці неможливо без посилення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки студентів. У статті підкреслюється, що це, як показує європейський досвід, за нинішніх умов можна ефективно здійснювати через впровадження в Україні дуального навчання. Адже дуальна система освіти, як одна із сучасних моделей кооперації навчання з виробництвом, відповідає інтересам усіх задіяних в ній сторін – роботодавців, студентів, закладів вищої освіти, а також держави. Відзначається, що елементи дуальної освіти у вигляді поєднання роботи з навчанням, як у форматі здобуття освіти за вечірньою чи заочною формою навчання, так і у форматі навчальних закладів при великих виробничих підприємствах (ВТНЗ), існували ще в Радянському Союзі в період розквіту там планово-адміністративної системи, але при переході до ринкової економіки в пострадянських країнах були знехтувані. Звертається увага на те, що дуальну освіту не слід ідеалізувати, вона має не тільки переваги, але і певні обмеження. Дуальна форма навчання підходить не всім і не завжди, не для кожної спеціальності. Найкраще вона підходить при підготовці фахівців для таких сфер, як економіка, бізнес-адміністрування, інженерія, соціальне забезпечення. Обмежені можливості використання дуальної освіти при підготовці мистецтвознавців та гуманітаріїв. В статті відзначається, що ідея впровадження дуальної вищої освіти в Україні позитивно сприймається як керівництвом галузевого міністерства освіти, так і простими громадянами. Наводяться дані соціологічного опитування жителів м. Дніпра стосовно того, що впровадження дуальної освіти, на думку громадян, не повинно бути обов'язковим для усіх закладів вищої освіти чи усіх студентів та повинно починатись тільки зі старших курсів навчання.

Ключові слова: вища освіта; дуальне навчання; зміст освіти; освітні послуги; професійна освіта; ринок праці; ринок освіти; роботодавці; студенти

Why should dual higher education be developed in Ukraine? Sociological analysis

*Gilyun O. V., Oles Honchar Dnipro National University
Kolisnyk L. O., National Technical University «Dnipro Polytechnic»*

The article is devoted to the problem of interaction of the labor market and higher education in modern Ukrainian society. On the basis of the analysis of statistical data and the results of sociological surveys of different categories of the population, it is concluded that the market of educational services in the present-day Ukraine functions, mainly in itself, poorly interacting with the labor market. It is noted that the significant manifestation of the structural imbalance of supply and demand in the labor market is the discrepancy between the structure, volume and quality of graduates' training of higher education institutions for the needs of employers, the economy of Ukraine as a whole, as well as informal and part-time employment, part-time, and the widespread practice of employment of graduates of educational institutions is not specialty, labor migration, the inability of the educational services market to react in a timely manner to the changes taking place in the labor market. Overcoming the separation of higher education from the domestic labor market is impossible without increasing of relationship between theoretical and practical training of students. The article emphasizes that this, as the European experience shows, can be effectively carried out through the

introduction of dual education in Ukraine under the current conditions. After all, the dual education system, as one of the modern models of co-operation in training with production, meets the interests of all parties involved in it - employers, students, higher education institutions, as well as the state. The article emphasizes that this, as the European experience shows, can be effectively implemented under the current conditions through the introduction of dual education in Ukraine. After all, the dual education system, as one of the modern models of co-operation in training with production, meets the interests of all parties involved in it - employers, students, higher education institutions, as well as the state. It is noted that the elements of dual education in the form of a combination of work with education in the format of education in the evening or correspondence form of study, as well as in the format of educational institutions at large industrial enterprises, existed in the Soviet Union during the heyday there planning and administrative systems, but in the transition to a market economy in the post-Soviet countries were neglected. Attention is drawn to the fact that dual education should not be idealized, it has not only advantages but also certain limitations. A dual form of training is not suitable for all and not always, not for each specialty. It is best suited for training professionals in areas such as economics, business administration, engineering, social security. Limited possibilities of using dual education in the preparation of art critics and humanists. The article states that the idea of introducing dual higher education in Ukraine is positively perceived as the direction of the branch ministry of education and ordinary citizens. The data of the sociological survey of inhabitants of the Dnieper in the city about the fact that the introduction of dual education, according to citizens, should not be obligatory for all universities or all students and should start only from the senior courses of study.

Keywords: *higher education; dual education; labor market; education market; educational services; content of education; vocational education; employers; students*

Почему в Украине следует развивать дуальное высшее образование? Социологический взгляд

*Гилюн А. В., Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Колесник Л. А., Национальный технический университет «Днепропетровская политехника»*

Статья посвящена проблеме взаимодействия рынка труда и высшего образования в современном украинском обществе. На основе анализа статистических данных и результатов социологических опросов различных категорий населения делается вывод о том, что рынок образовательных услуг в нынешней Украине функционирует, преимущественно, сам по себе, плохо взаимодействуя с рынком труда. Отмечается, что существенным проявлением структурного дисбаланса спроса и предложения на рынке труда является несоответствие структуры, объемов и качества подготовки выпускников учреждений высшего образования потребностям работодателей, экономики Украины в целом, а также неформальная и неполная занятость, распространенная практика трудоустройства выпускников учебных заведений не по специальности, трудовая миграция, неспособность рынка образовательных услуг своевременно реагировать на изменения, происходящие на рынке труда. Преодолеть оторванность высшего образования от отечественного рынка труда невозможно без усиления взаимосвязи теоретической и практической подготовки студентов. В статье подчеркивается, что это, как показывает европейский опыт, в нынешних условиях можно эффективно осуществлять через внедрение в Украине дуального обучения. Ведь дуальная система образования, как одна из современных моделей кооперации обучения с производством, отвечает интересам всех задействованных в ней сторон – работодателей, студентов, высших учебных заведений, а также государства.

Отмечается, что элементы дуального образования в виде совмещения работы с обучением, как в формате получения образования по вечерней или заочной форме обучения, так и в формате учебных заведений при крупных производственных предприятиях (ВТУЗ), существовали еще в Советском Союзе в период расцвета там планово-административной системы, но при переходе к рыночной экономике в постсоветских странах были проигнорированы. Обращается внимание на то, что дуальное образование не следует идеализировать, оно имеет не только преимущества, но и определенные недостатки и ограничения. Дуальная форма обучения подходит не всем и не всегда, не для каждой специальности. Лучше всего она подходит при подготовке специалистов для таких сфер, как экономика, бизнес-администрирование, инженерия, социальное обеспечение. Ограниченные возможности использования дуального образования существуют при подготовке искусствоведов и гуманитариев. В статье отмечается, что идея внедрения дуального высшего образования в Украине положительно воспринимается как руководством

отраслевого министерства образования, так и обычными гражданами. Приводятся данные социологического опроса жителей г. Днепр о том, что внедрение дуального образования, по мнению граждан, не должно быть обязательным для всех учреждений высшего образования или всех студентов и должно начинаться только со старших курсов.

Ключевые слова: *высшее образование; дуальное обучение; содержание образования; образовательные услуги; профессиональное образование; рынок труда; рынок образования; работодатели; студенты*

Постановка проблеми.

Якісна підготовка та ефективно використання висококваліфікованих фахівців у сучасному світі набувають першочергового значення. Нинішній ринок праці потребує підготовлених і мобільних працівників, готових самостійно та кваліфіковано приймати важливі рішення, нести відповідальність за їх втілення, успішно реалізовувати себе у професійній діяльності.

У період соціально-економічних змін, що відбуваються в Україні, виникла потреба в корегуванні засад усіх сфер суспільного життя. І в першу чергу тих, які пов'язані із зайнятістю населення. За умов розвитку ринку праці, відсутності державних гарантій працевлаштування, розширення прав людини з одночасним підвищенням її особистої відповідальності за вибір життєвого шляху та його змістовне наповнення старий механізм управління системою відтворення, збереження та розвитку трудових ресурсів став неідеальним, взаємодія ринку освітніх послуг та ринку праці виявилась неефективною.

Аналіз досліджень і публікацій.

Питанням розвитку освітніх послуг відповідно до вимог мінливого ринку праці останнім часом почали приділяти все більше уваги як науковці, так і політики та управлінці. Проблеми підготовки висококваліфікованих кадрів, взаємодії ринків освітніх послуг та праці аналізують у своїх публікаціях такі українські вчені, як Д. Богиня, В. Васильченко, Є. Головаха, В. Данюк, М. Долишній, Т. Заяць, Л. Колешня, А. Колот, Е. Лібанова, О. Мартякова, С. Мельник, С. Оксамитна, В. Петюх, В. Савченко, Є. Суїменко, Н. Черниш, Г. Ярошенко. Сутність та специфіку дуальної освіти розглядають А. Анікеєв, Є. Артуров, К. Єсеніна, В. Кутумова, В. Ковтунець, Г. Яркова. Європейський досвід впровадження дуальної освіти висвітлюється в публікаціях С. Амеліної, І. Бойчевської, М. Дрозач, Н. Куделі, У. Мілла, В. Тешева. Методологічні підходи і організаційні особливості підготовки кваліфікованих кадрів за дуальною системою професійної освіти аналізують О. Глайснер, О. Давліканова, М. Дрозач, М. Лилик, О. Купен-

ко, В. Лук'янихін. Досвід експериментального впровадження дуальної системи навчання у вітчизняну професійну підготовку кваліфікованих робітників узагальнює І. Савченко.

У той же час, досвід розвитку, а відповідно і вивчення дуального навчання в системі вітчизняної вищої освіти, досить обмежені. Хоча твердження про невідповідність ринків вищої освіти та праці і пропозиції щодо шляхів їх узгодження усе частіше звучать як з боку чиновників Міністерства освіти і науки України, так і з уст роботодавців.

Мета дослідження – виявлення основних проявів протиріччя ринків праці і освіти в сучасному українському суспільстві та розкриття переваг дуальної вищої освіти, яка за нинішніх умов може стати ефективним шляхом пом'якшення проблеми диспропорції між попитом і пропозицією кваліфікованої робочої сили на вітчизняному ринку праці.

Виклад основного матеріалу.

Ринок праці та ринок освіти суспільства є взаємообумовленими елементами конкурентоспроможної економіки, кожен з яких складним чином впливає на розвиток іншого. Але пріоритет, безумовно, належить ринку освіти, науково-освітньому потенціалу суспільства, бо саме він в умовах інформаційного суспільства є найважливішим чинником відтворення національного багатства.

Нині в Україні склалась ситуація, коли ринок освітніх послуг функціонує переважно сам по собі, майже не взаємодіє з ринком праці. Спостерігається значна невідповідність структури та обсягів освітніх послуг потребам ринку праці. Суттєвими проявами кількісного і якісного дисбалансу між попитом та пропозицією на робочу силу є, з одного боку, зростаючий в останні роки дефіцит кваліфікованої робочої сили на ринку праці України, а з іншого – ріст кількості безробітних серед випускників закладів вищої освіти (ЗВО). В Україні нині абсолютна більшість випускників загальноосвітніх шкіл йде вчитися до закладів вищої освіти. В той же час кожен другий офіційно зареєстрований безробітний має вищу освіту [13]. Керівник Держслужби

зайнятості України Валерій Ярошенко у цьому зв'язку зазначив: «Проблема полягає у професійно-кваліфікаційному дисбалансі на ринку праці України. У центрах зайнятості таких великих міст, як Київ, Одеса, Харків, Львів до 90 % безробітних, які перебувають на обліку, мають вищу освіту. Тобто сьогодні вища освіта не дає гарантій працевлаштування» [11].

Занадто розповсюдженим стало явище працевлаштування випускників закладів освіти не за фахом. Так, за результатами дослідження особливостей працевлаштування столичної молоді було встановлено, що тільки чверть випускників ЗВО працюють за отриманою спеціальністю [16, с. 170]. Відсутність вакансій за фахом та незадовільна матеріальна винагорода – головні чинники, котрі пояснюють, чому українська молодь не працює за здобутим фахом [14, с. 45].

Отже, структура випускників закладів вищої освіти вже багато років не відповідає потребам ринку праці в частині необхідної структури зайнятості за освітнім рівнем, за видами професійної діяльності. Ці факти, а також значні перекося в оплаті праці, розмивання меж між формальною і неформальною зайнятістю, між зайнятістю і безробіттям, зростання тіньової зайнятості свідчать про кризу у сфері трудових стосунків. Крім того, диспропорції між попитом і пропозицією кваліфікованої робочої сили на ринку праці мають також територіальний, галузевий та соціально-демографічний характер. В результаті цих диспропорцій складається критична ситуація, коли, з одного боку, неможливо задовольнити потреби суспільства, галузі, організацій, підприємств у працівниках певних професій і спеціальностей, що, в свою чергу, призводить до зниження конкурентоспроможності підприємств і країни в цілому, а з іншого боку, з'являються стійкі групи населення, які відчувають труднощі у працевлаштуванні, потребують соціальної допомоги з боку держави.

Гострою проблемою стає також зростаюча міграція молодих фахівців із України в зарубіжні країни. Мирослав Бондар, зокрема, відзначає, що «масове впровадження у навчальну програму щорічних курсів стажування та проходження практики за кордоном для студентів провідних вишів уже дало свої плоди. Понад 80 % україн-

ських студентів хочуть працювати за кордоном. Вони навчаються на виробничій базі інших держав, і їх готують під вимоги тамтешніх стандартів. Можна сміливо стверджувати, що більша частина з них після закінчення українських державних вишів, поїде працювати в інші країни, на благо іншої економіки» [2].

За даними загальнонаціонального соціологічного опитування «Громадська думка – грудень 2015» із проблем освіти в Україні, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва» разом із фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс», лише 20 % громадян згодні з твердженням, що вища освіта дає можливість знайти хорошу роботу в Україні (не згодні – 58 %) [6]. Згідно іншого дослідження, об'єктом якого в тому ж 2015 році була студентська молодь, тільки 46 % українських студентів впевнені, що у майбутньому працюватимуть за отриманою спеціальністю. Найменше налаштованих на роботу за обраною професією серед студентів технічного профілю – 34 % [5]. За результатами вибіркового опитування студентів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (ДНУ)¹, приблизно половина студентської молоді вважає, що навчання в університеті відкриває багато перспектив, дає можливість влаштуватися на високооплачувану роботу, проте майже та сама кількість студентів відзначила протилежне твердження.

За умов відсутності системи централізованого і гарантованого розподілу випускників багато хто із студентів дійсно не впевнений, що після закінчення університету зможе знайти роботу за фахом, але частина студентів і не планує працювати по спеціальності, що пов'язано з мотиваційною стороною освітнього вибору та навчання, а також, вірогідно, з оцінкою якості отримуваної освіти. В ході вище згаданого опитування студентів ДНУ задавались питання відносно рушійних сил, ключових мотивів вступу до університету і вибору спеціальності. Відповіді засвідчили, що майже половина студентів не впевнена у своєму бажанні працювати за фахом тому, що вибір професії не завжди був свідомим та обдуманим.

Згідно з даними загальнонаціонального соціологічного опитування студентів «Громадська

¹ Соціологічне дослідження «Соціальний портрет студента ДНУ в суспільних реаліях сучасної України» проводилось кафедрою соціології ДНУ ім. Олеся Гончара в 2016 році. Основним методом збору емпіричної соціологічної інформації було роздавальне анкетування, яке здійснювалось в студентських академічних групах, що потрапили у загально університетську вибірку. Всього опитано 500 чоловік – студентів 2-х і 4-х курсів денної форми навчання, які пропорційно представляли гуманітарні, економічні, природничі та фізико-математичні факультети

думка – грудень 2015», основним мотивом обрання свого навчального закладу 48 % студентів назвали власний інтерес, значно менше (18 %) – орієнтувалися на престиж професії, можливості подальшого працевлаштування [5]. Наші попередні соціологічні опитування також засвідчили, що в умовах масовізації вищої освіти орієнтації на майбутню роботу втрачають позиції в системі освітніх мотивацій абітурієнтів закладів вищої освіти [7].

Результати соціологічного опитування, проведеного в 2016 р. в ДНУ, показали, що більшістю студентів якість вищої освіти в Україні оцінюється як середнього і нижче середнього рівня. Тільки 3% респондентів оцінили якість нинішньої вищої освіти в Україні як дуже високу, 31% – як швидше високу, 49% – як середнього рівня, 11% – як швидше низьку, а 3% – як дуже низьку. Освіту в своєму навчальному закладі студенти оцінюють дещо вище, ніж загалом в Україні. Серед основних проблеми вітчизняної вищої освіти студенти ДНУ найчастіше називалися такі: відсутність гарантованого працевлаштування після закінчення ЗВО (55% опитаних), застаріла матеріально-технічна база університетів (53%), відсутність реальної мотивації до навчання у самих студентів (47%). Майже половина респондентів вважає, що необхідно реформувати в першу чергу безпосередньо зміст освітнього процесу, а також тісніше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії. Абсолютна більшість опитаних студентів (91%) вказала, що для них важливо, щоб зміст навчальних дисциплін розкривав сутність майбутньої професії. Серед студентів поширені сумніви щодо можливості отримання в університеті сучасної практичної професійної підготовки. «Важливо отримати позитивну оцінку, а все, що знадобиться в майбутній роботі, доведеться потім опанувати на практиці» – з цим твердженням згоджується майже половина студентів ДНУ. Розповсюдженою серед студентів стає думка, що відповідальне ставлення до навчання не є нині головним чинником, який підвищує шанси на вдале працевлаштування. Молоді люди також вважають, що успішніше вирішують для себе питання працевлаштування ті студенти, які почали працювати ще в період навчання.

Поєднання навчання з роботою стає досить поширеним явищем у студентському середовищі. Серед опитаних студентів ДНУ ті, які вказали, що постійно поєднують навчання з роботою, складають 22 %, ще 37 % студентів поєднують

навчання з роботою час від часу. Якщо раніше мали підробітки переважно старшокурсники, то нині все частіше підробляють навіть студенти молодших курсів. Негативним наслідком цієї тенденції є помітне зростання пропусків занять студентами, накопичення ними академічних заборгованостей. Лояльне ставлення викладачів та деканатів до таких явищ призводить до пониження відповідальності студентів за своє навчання. Крім того, серед причин систематичних пропусків навчальних занять нинішні студенти досить часто називають не бачення практичного застосування тих знань, які надають викладачі. Вища освіта для багатьох молодих людей набуває формального характеру.

Важливим орієнтиром освітньої політики нині має бути не стільки збільшення відсотку осіб, охоплених вищою освітою, скільки підвищення уваги до змісту навчальних програм, узгодження цих програм з вимогами ринку праці, тобто питання, пов'язані з якістю підготовки майбутніх фахівців. На сьогоднішній день, незважаючи на вимогу Закону України «Про вищу освіту» в частині погодження державного замовлення, ні Міністерство економіки, ні Міністерство праці, ні їх органи на місцях практично не залучаються до формування державного замовлення і не мають впливу на його обсяги та структуру. Можна стверджувати, що внаслідок існуючих вад механізму саморегулювання ринку освітніх послуг та відсутності дієвої політики державного регулювання система вищої освіти в Україні не відповідає вимогам ринку праці та суспільства в цілому щодо підготовки фахівців.

Поза увагою профільного освітнього міністерства та і самих ЗВО часто залишаються вимоги роботодавців до кваліфікації випускників, а тому одержані при навчанні знання в принципі не завжди можна застосувати для подальшої роботи. В 2014 році Всесвітній банк у рамках свого дослідження STEP провів опитування роботодавців. Понад 60 % керівників 702 компаній з чотирьох різних секторів промисловості на питання «Чи задоволені вони підготовкою тих кадрів, які проходять до них на роботу?» дали негативну відповідь. При цьому більше 70% незадоволені саме практичними навичками цих співробітників, біля 55% – актуальністю їх знань та рівнем їх умінь [12].

На думку роботодавців, найважливіші якості молодих працівників це: практично-професійні навички, уміння вирішувати проблемні ситуації та досвід роботи з клієнтами, і саме їх найчастіше

не вистачає випускникам вишів. За даними Г. Куценко, на брак практичних навичок у випускників скаржаться 61% роботодавців, на невміння вирішувати проблемні ситуації – 38%, на відсутність навичок роботи з клієнтами – 32%, на низький рівень знання іноземних мов, малий досвід письмового та усного спілкування, менеджерських і аналітичних вмінь, теоретичних знань за фахом – 25% роботодавців [19]. Слід зазначити, що самооцінки випускників ЗНВ не співпадають з очікуваннями роботодавців. Так, за даними того ж дослідження тільки 25% випускників відчувають у себе нестачу практичних професійних навичок, 13% – менеджерських навичок і досвіду роботи з клієнтами, 9% – аналітичних навичок. Вісім відсотків випускників відзначили, що їм бракує вміння вирішувати проблемні ситуації [19].

Таким чином, більшість нинішніх українських роботодавців не задоволені підготовкою випускників ЗНВ, причому не задоволені саме практичними навиками молодих фахівців. Перший заступник міністра освіти і науки В. Ковтунець зауважує: «Ми зараз, наприклад, випускаємо багато інженерів, але наші підприємства мають проблему підбору кадрів, вони не можуть взяти випускника з дипломом магістра – він просто не готовий до роботи» [3].

Отже, однією з найважчих проблем сучасної української вищої освіти є її відірваність від вітчизняного ринку праці. Подолати цю відірваність неможливо без посилення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки студентів. А це, як показує світова практика, за нинішніх умов можна ефективно здійснювати через впровадження дуального навчання.

Дуальна освіта (від лат. *dualis* – подвійний) – це такий вид професійної освіти, в якій поєднується навчання осіб у закладах освіти з навчанням (переважно виробничим) на робочих місцях підприємств, установ чи організацій для набуття певної кваліфікації. «Суть дуальної освіти полягає в тому, що студент з якогось моменту частину навчання проводить на робочому місці. Це не практика, а саме навчання, яке студент проходить, працюючи. Це повноцінне виконання обов'язків, отримання заробітної плати і паралельне здобуття знань», – пояснює В. Ковтунець [4]. Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти, за словами Хеберта Баумана, передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфери з підготовки спеціалістів певного профілю в рамках організаційно відмінних форм навчання [15].

Родоначальником системи дуальної освіти вважається Німеччина, де в середині 1960-х років вперше в науковий обіг був уведений і сам термін «дуальна освіта» – як нова гнучка форма організації професійного навчання. З Німеччини дуальна освіта широко розповсюдилась в інші країни Європи і світу.

Дуальне навчання передбачає спільне фінансування програм підготовки професійних кадрів під конкретне робоче місце підприємствами і організаціями, зацікавленими в кваліфікованому персоналі, та регіональними органами влади, зацікавленими в розвитку економіки і підвищенні рівня життя людей у регіоні. Студенти заключають трудові договори з роботодавцями, які закріплюють за ними досвідчених наставників. У країнах, де широко застосовується дуальна система вищого та середнього професійного навчання, таких як Німеччина, Австрія, Швейцарія, приблизно 40-50 % молоді одного року народження навчаються за дуальною системою; кожне п'яте підприємство Німеччини займається навчанням на виробництві; 2/3 учнів та студентів системи проходять навчання на середніх і великих підприємствах; такий же відсоток з тих, хто навчався на підприємстві, залишаються працювати на ньому. Щорічно підприємства Німеччини укладають понад 0,5 млн. договорів щодо професійної освіти та інвестують в цю сферу понад 30 млрд. євро [15].

Дуальна вища освіта стає популярною в сучасному світі, оскільки має низку переваг у порівнянні з традиційним навчанням у ЗВО. Роботодавцям ця система дає можливість підготувати для себе кадри, які б відповідали конкретним вимогам. На основі взаємовигідного партнерства із ЗВО роботодавці отримують фахівців, підготовлених за узгодженими з ними навчальними планами і програмами, за якими вивчення студентами теорії комбінується з практичною підготовкою на робочих місцях. Це дозволяє роботодавцям економити на витратах з пошуку та підбору працівників, їх перенавчання та адаптації [17]. Оцінка якості підготовки фахівців здійснюється також за участі роботодавців. Перебуваючи та навчаючись на робочому місці, студенти демонструють свої навички та старання. Отже роботодавці мають можливість оцінювати рівень їх підготовленості безпосередньо на підприємстві чи фірмі. Крім того, роботодавці бувають присутніми (або навіть входять в комісії) на державних екзаменах, захистах курсових та дипломних робіт.

Для студентів дуальна освіта надає гарні шанси працевлаштування та подальшої кар'єри за отриманою спеціальністю, оскільки навчання за дуальною системою максимально наближене до запитів роботодавців. Досягається висока мотивація в отриманні не тільки знань, але і умінь, професійних навичок та компетенцій. Студенти, закріплені за робочим місцем, працюють не тільки з текстами, але і з виробничими ситуаціями. За таких умов студенти перестають бути пасивними споживачами навчальної інформації і навчаються свідомо та зацікавлено. В них поступово формується ініціативна позиція фахівця, якому треба приймати рішення та нести за них відповідальність. Дуальне навчання сприяє успішній адаптації молодих людей до виробничих відносин та дорослого життя в цілому, формує у них такі якості, як самостійність та соціальна відповідальність. Для поліпшення свого матеріального стану студентам дуальної форми навчання не треба шукати якихось підробітків. У період навчання вони можуть отримувати грошову винагороду за свою працю на робочому місці [1, с. 67-68].

Для навчальних закладів впровадження дуальної освіти є чинником, що підвищує їх конкурентоспроможність. Розвиваючи партнерські відносини з підприємствами чи фірмами, університети в умовах автономії залучають додаткові кошти на свій розвиток, оновлюють матеріальну і науково-технічну базу і тим самим підвищують свою привабливість для абітурієнтів. В результаті співпраці з потенційними роботодавцями університети збагачують себе також новими ідеями зі сфери виробництва та бізнесу, що дозволяє вчасно зорієнтувати підготовку майбутніх фахівців на формування актуальних для сучасного ринку праці професійних знань, умінь та компетенцій. Цьому сприяють і можливості використовувати матеріально-технічну базу підприємств чи організацій для навчання студентів на сучасному виробничому обладнанні з урахуванням інноваційних змін у виробничих технологіях. Представники підприємств та організації можуть залучатися не тільки до безпосередньої участі у складанні навчальних програм, але і до викладання у навчальних закладах. Розвиток дуальної освіти також сприяє формуванню викладачів нового формату, які не тільки мають гарні теоретичні знання, але і добре знають відповідне виробництво, здібні до інновацій та впровадження нових методів викладання. За умов дуальної освіти на новий рівень виходить і система про-

фесійної орієнтації, завдання якої – поєднувати інтересів особистості, роботодавця, освітнього закладу і держави.

Держава, безумовно, також є зацікавленою стороною розвитку дуальної освіти, оскільки це дозволяє ефективніше вирішувати завдання підготовки кваліфікованих кадрів у суспільстві, що, в свою чергу, позитивно впливає на економічний розвиток країни в цілому. Впровадження адресної, цільової підготовки фахівців для конкретних підприємств та організацій за дуальною системою дозволяє знижувати навантаження на державний бюджет, адже частину витрат на цю підготовку беруть на себе роботодавці.

Тобто дуальна форма освіти здатна вирішувати чимало проблем, що накопичуються у сфері освіти та зайнятості. І головне – вона сприяє подоланню розриву між гарною теоретичною підготовкою випускників та недостатніми їх практичними навиками і компетенціями, саме яких, в першу чергу, і чекають від молодих фахівців роботодавці.

Але, звичайно, дуальну освіту не слід ідеалізувати, вона має не тільки переваги, але і певні обмеження. Дуальна освіта викликає багато суперечок та коментарів. Чимало експертів вказує на протиріччя між вузько направленими цілями роботодавців, які виступають проти включення в навчальні плани тих дисциплін, що безпосередньо не пов'язані з виконанням завдань конкретної роботи, та урядом, який віддає перевагу підготовці широко освічених і соціально мобільних громадян [10].

Дуальна форма навчання підходить не всім і не завжди, не для кожної спеціальності. Все залежить від пропозицій на ринку праці. В Німеччині, наприклад, частіше за все вона використовується для підготовки фахівців для таких сфер, як економіка, інженерія, соціальне забезпечення. Майже не використовується дуальна освіта при підготовці мистецтвознавців та гуманітаріїв [8, с. 59]. В останній час в Німеччині з'являється все більше програм дуальної освіти для інформатики, бізнес-адміністрування, соціальної сфери, охорони здоров'я. Там найбільше програм дуального навчання пропонують університети прикладних наук, а от класичні університети такі програми пропонують не часто [10].

У країнах із розповсюдженою дуальною освітою зв'язок між кваліфікацією та робочим місцем працівника абсолютно очевидний. В Україні ж, де система кваліфікації стрімко модернізується, далеко не завжди студенти, їх бать-

ки, підприємці чітко розуміють, на яке робоче місце потрапить той чи інший випускник. Тобто, в Україні поки що існує не ринок кваліфікацій, а ринок дипломів.

Слід відзначити, що елементи дуальної освіти у вигляді поєднання роботи з навчанням як у форматі здобуття освіти за вечірньою чи заочною формою навчання, так і у форматі навчальних закладів при великих виробничих підприємствах (ВТНЗ), успішно розвивались ще в Радянському Союзі в період розквіту там планово-адміністративної системи, але при переході до ринкової економіки були знехтувані. В той же час потреба у взаємодії освітніх організацій із підприємствами, фірмами і організаціями нікуди не зникла, просто в нових соціально-економічних умовах виникла необхідність в інших механізмах подібної взаємодії. Одним із таких механізмів і є дуальна система освіти.

Чиновники Міністерства освіти і науки України в останній час почали демонструвати зацікавленість у розвитку вітчизняної дуальної освіти. 26 грудня 2017 року на розширеному засіданні колегії МОН було розглянуто Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти в Україні. Розробку нормативно-правової бази для запровадження дуальної освіти у повному обсязі передбачається здійснити в 2018 році [18].

Водночас, як справедливо наголошують в Міносвіти, впровадження дуальної освіти – це величезний обсяг роботи і для самих закладів освіти. Їм потрібно мати пул підприємств, які готові не просто брати студентів на роботу, а навчати їх – організовувати на робочому місці навчальний процес [4].

Практичне впровадження дуальної освіти в Україні почалось з професійно-технічної освіти. Упродовж 2015-2017 років здійснювався експеримент з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання на базі трьох вищих професійних училищ м. Києва, Львова та Запоріжжя. Відбувся перший випуск експериментальних груп, який засвідчив позитивні результати упровадження елементів дуальної форми навчання: високий рівень працевлаштування – до 97%, підвищення якості професійної підготовки на 12-17 %, додаткові фінансові надходження – до 50 тисяч гривень у кожному закладі освіти, зменшення витрат на комунальні послуги та витратні матеріали, більш стійка та взаємовигідна співпраця з роботодавцями [14]. Тим часом, Українська Асоціація Маркетингу в партнерстві з представництвом

Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні реалізують проект провадження елементів дуальної освіти в систему вищої освіти нашої країни.

Ідея дуальної освіти в Україні стає популярною. Як показало соціологічне дослідження «Дніпро – моє рідне місто», що проводилось кафедрою соціології ДНУ імені Олеса Гончара весною 2018 р, містяни в умовах відчутного протиріччя між ринками освіти та праці позитивно ставляться до нової ідеї дуальної вищої освіти. При цьому, майже половина опитаних відзначила, що впровадження такої освіти повинно починатись тільки зі старших курсів навчання. А кожен п'ятий респондент підкреслив, що впровадження дуальної професійної освіти не повинно бути обов'язковим для усіх ЗВО чи усіх студентів. Опитані жителі міста у своїй більшості також вважають, що саме університети повинні займатись відбором роботодавців (підприємств, фірм), які будуть надавати робочі місця для учасників дуального навчання. Решта прихильників нової освітньої моделі функцію відбору роботодавців для дуальної освіти пропонують віддати самим студентам, їх батькам, або ж службам зайнятості.

Висновки.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що ринок освітніх послуг у сучасній Україні функціонує переважно сам по собі, майже не взаємодіє із ринком праці. Проявом дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці є: невідповідність структури, обсягів та якості підготовки випускників ЗВО потребам роботодавців, економіки України в цілому, неформальна та неповна зайнятість, поширена практика працевлаштування випускників закладів освіти не за фахом, трудова міграція, нездатність ринку освітніх послуг своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці.

Одним із сучасних шляхів вирішення названих проблем, подолання відірваності сучасної української вищої освіти від вітчизняного ринку праці є впровадження дуальної освіти, при якій роботодавець, отримуючи певні пільги від держави, бере на себе витрати на навчання студента за узгодженою програмою та виплачує йому стипендію, а також заробітну плату в час проходження практичного навчання на робочому місці. Студент зобов'язується по закінченню ЗВО почати свою трудову діяльність на уже знайомому підприємстві чи в організації. Навчальний заклад, в свою чергу, отримує як кошти на свій розвиток, так і цілеспрямованих, умотивованих на здобуття майбутньої професії студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Анিকেєв А. А. Современная структура образования в Германии / А. А. Анিকেєв, Е. А. Артуров // *Alma mater*. – 2012. – № 3. – С. 67-68.
2. Бондар М. Необдуманість чи зрада? Ілюзія інновацій під заставу найліпших умів України / М. Бондар // *Дзеркало тижня*. – 2018. – № 12.
3. В Україні хочуть ввести можливість здобувати вищу освіту на роботі. – Режим доступу: <https://ukr.media/business/343319/>.
4. В Україні хочуть запровадити можливість здобувати вищу освіту на роботі. – Режим доступу: <https://tsn.ua/v-ukrayini-hochut-zaprovaditi-mozhlyvist-zdobuvati-vischu-osvitu-na-roboti-1098245.html>.
5. Вища освіта в Україні: громадська думка студентів. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv>.
6. Вища освіта в умовах реформи: зміни громадської думки. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=vyscha-osvita-v-umovah-reformy-zminy-hromadskoji-dumky>.
7. Гилюн А. В. Студенты-первокурсники о мотивах поступления в университет / А. В. Гилюн // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, соціологія, політологія*. – 2014. – № 9. – С. 140-145.
8. Глайсснер О. Ю. Система высшего образования в Германии: великое множество путей / О. Ю. Глайсснер // *Alma mater*. – 2008. – № 10. – С. 57-62.
9. Дуальна освіта в Німеччині: студенти забезпечені роботою ще до закінчення вузу. – Режим доступу: https://osvita.ua/abroad/higher_school/germany/17801/osvita.ua/abroad/higher_school/germany/17801/.
10. Дуальное образование в Германии: плюсы и минусы. – Режим доступа: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2017/9/269/8706/dualnoe-obrazovanie-v-germanii-pljisy-i-minusy>.
11. Керівник ДСЗ: вища освіта більше не гарантує працевлаштування. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk-exclusive/1734746-kerivnik-dsz-vischa-osvita-bilshe-ne-garantuye-pratsevlashtuvannya>.
12. Кризис образования. Что делать? – Режим доступа: http://www.startup.org.ua/2017/12/blog-post_5.html.
13. Майже половина безробітних мають вищу освіту – Держслужба зайнятості. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/other/10207938-mayzhe-polovina-bezrobitnih-mayut-vishchu-osvitu-derzhsluzhba-zaunyatosti.html>.
14. Молодь України – 2017: Результати соціологічного дослідження. – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с.
15. Савченко І. Методологічні підходи і організаційні особливості підготовки кваліфікованих робітників в умовах дуальної системи професійної освіти: досвід країн Євросоюзу та перші етапи реалізації в Україні / І. Савченко. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/7-savchenko-170217.pdf>.
16. Суименко Е. Особенности трудоустройства столичной молодежи Украины / Е. Суименко, А. Семашко, Н. Сакала // *Социология: теория, методы, маркетинг*. – 2013. – № 2. – С. 160-183.
17. Тешев В. А. Дуальное образование как фактор модернизации системы социального партнерства вузов и предприятий / В. А. Тешев // *Вестник АГУ*. – 2014. – Вып. 1. – С. 139-144.
18. У 2018 році МОН планує підготувати законодавчу базу для дуального навчання. – Режим доступу: https://zaxid.net/u_2018_rotsi_mon_planuє_pidgotuvati_zakonodavchu_bazu_dlya_dualnogo_navchannya_n1447735.
19. Формальна освіта не має майже нічого спільного із знаннями людини. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/news/79750.html>.

REFERENCES

1. Anikeev, A.A., & Arturov, E.A. (2012). Sovremennaya struktura obrazovaniya v Germanii [The modern structure of education in Germany]. *Alma mater*, 3, 67-68 [in Russian].
2. Bondar, M. (2018). Neobdumanist` chy` zrada? Ilyuziya innovacij pid zastavu najlipshy`x umiv Ukrayiny` [Thought or treason? The illusion of innovation under the bail of the best minds of Ukraine]. *Dzerkalo ty`zhnya*, 12 [in Ukrainian].
3. *V Ukrayini xochut` vvesty` mozhly`vist` zdobuvaty` vy`shhu osvitu na roboti* [In Ukraine, they want to introduce the opportunity to get higher education at work]. Retrieved from: <https://ukr.media/business/343319/> [in Ukrainian].
4. *V Ukrayini xochut` zaprovady`ty` mozhly`vist` zdobuvaty` vy`shhu osvitu na roboti* [In Ukraine, they want to introduce the opportunity to get higher education at work]. Retrieved from: <https://tsn.ua/v-ukrayini-hochut-zaprovaditi-mozhlyvist-zdobuvati-vischu-osvitu-na-roboti-1098245.html> [in Ukrainian].
5. *Vy`shha osvita v Ukrayini: gromads`ka dumka studentiv* [Higher education in Ukraine: public opinion of students]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv> [in Ukrainian].
6. *Vy`shha osvita v umovah reformy`: zminy` gromads`koyi dumky`* [Higher education in the conditions of reform: changes in public opinion]. Retrieved from: <https://www.prostir.ua/?news=vyscha-osvita-v-umovah-reformy-zminy-hromadskoji-dumky> [in Ukrainian].
7. Gilyun, A.V. (2014). Studenty-pervokursniki o motivah postupleniya v universitet [First-year students about the motives for entering the university]. *Visny`k Dnipropetrovs`kogo universy`tetu*, 9, 140-145 [in Russian].
8. Glayssner, O.Yu. (2008). Sistema vysshego obrazovaniya v Germanii: velikoe mnozhestvo putey [The system of higher education in Germany: a great many ways]. *Alma mater*, 10, 57-62 [in Russian].
9. *Dual`na osvita v Nimechchy`ni: studenty` zabezpecheni robotoyu shhe do zakinchennya vuzu* [Dual education in Germany: students are provided with work before graduation]. Retrieved from: https://osvita.ua/abroad/higher_school/germany/17801/osvita.ua/abroad/higher_school/germany/17801/ [in Ukrainian].
10. *Dualnoe obrazovanie v Germanii: plyusy i minusy* [Dual education in Germany: the pros and cons]. Retrieved from: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2017/9/269/8706/dualnoe-obrazovanie-v-germanii-pljisy-i-minusy> [in Russian].

11. *Kerivny`k DSZ: vy`shha osvita bil`she ne garantuye pracevlashtuvannya* [Chief of DSZ: Higher education no longer guarantees employment]. Retrieved from: <http://www.unn.com.ua/uk/exclusive/1734746-kerivnik-dsz-vischa-osvita-bilshe-ne-garantuye-pratsevlashtuvannya> [in Ukrainian].
12. *Krizis obrazovaniya. Chto delat?* [The crisis of education. What to do?]. Retrieved from: http://www.startup.org.ua/2017/12/blog-post_5.html [in Russian].
13. *Majzhe polovy`na bezrobitny`x mayut` vy`shhu osvitu – Derzhsluzhba zajnyatosti* [Almost half of the unemployed have higher education – State Employment Service]. Retrieved from: <https://economics.unian.ua/other/10207938-majzhe-polovina-bezrobitnih-mayut-vishchu-osvitu-derzhsluzhba-zajnyatosti.html> [in Ukrainian].
14. *Molod` Ukrayiny` – 2017: Rezul`taty` sociologichnogo doslidzhennya* [Youth of Ukraine – 2017: Results of sociological research]. Ternopil: TOV «Terno-graf» [in Ukrainian].
15. Savchenko, I. *Metodologichni pidhody` i organizacijni osobly`vosti pidgotovky` kvalifikovany`h robitny`kiv v umovah dual`noyi sy`stemy` profesijnoi osvity`: dosvid krayin Yevrosoyuzu ta pershi etapy` realizaciyi v Ukrayini* [Methodological approaches and organizational peculiarities of the training of skilled workers in the conditions of the dual system of vocational education: experience of the EU countries and the first stages of realization in Ukraine]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/7-savchenko-170217.pdf> [in Ukrainian].
16. Suimenko, E., Semashko, A., & Sakala, N. (2013). Osobennosti trudoustroystva stolichnoy molodezhi Ukrainy [Features of employment of the capital's youth of Ukraine]. *Sociologiya: teoriya, metody, marketing*, 2, 160-183 [in Russian].
17. Teshev, V.A. (2014). Dualnoe obrazovanie kak faktor modernizacii sistemy socialnogo partnerstva vuzov i predpriyatij [Dual education as a factor in modernizing the system of social partnership of universities and enterprises]. *Vestnik AGU*, 1, 139-144 [in Russian].
18. *U 2018 roci MON planuye pidgotuvaty` zakonodavchu bazu dlya dual`nogo navchannya* [In 2018, the MES plans to prepare a legal basis for dual education]. Retrieved from: https://zaxid.net/u_2018_rotsi_mon_planuye_pidgotuvati_zakonodavchu_bazu_dlya_dualnogo_navchannya_n1447735 [in Ukrainian].
19. *Formal`na osvita ne maye majzhe nichogo spil`nogo iz znannyamy` lyudy`ny`* [Formal education has little to do with human knowledge]. Retrieved from: <http://www.osvita.org.ua/news/79750.html> [in Ukrainian].

Гилюн Олексій Васильович

Кандидат філософських наук, доцент
Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара
49010, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 72

Giluyn Olexy

PhD in Philosophy, Associate Professor
Oles Honchar Dnipro National University
72, Gagarin Av., Dnipro, 49010, Ukraine

Email: giluyn@ukr.net ORCID: 0000-0002-5562-2224

Колісник Лариса Олексіївна

Кандидат соціологічних наук, доцент
Національний технічний університет «Дніпровсь-
ка політехніка»
49005, м. Дніпро, просп. Дмитра Яворницького, 19

Kolisnyk Larysa

PhD in Sociology, Associate Professor
National Technical University «Dnipro Polytechnic»
19, Dmitry Yavornytsky Av., Dnipro, 49005,
Ukraine

ORCID: 0000-0002-0933-933X

Цитування: Гилюн О. В. Чому в Україні слід розвивати дуальну вищу освіту? Соціологічний погляд / О. В. Гилюн, Л. О. Колісник // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 10. – С. 87-96.

Citation: Giluyn, O.V. & Kolisnyk, L.O. (2018). Chomu v Ukraini slid rozvyvaty dualnu vyshchu osvitu? Sotsiologichnyi pohliad [Why should dual higher education be developed in Ukraine? Sociological analysis]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(10), 87-96.

Стаття надійшла / Article arrived: 07.09.2018

Схвалено до друку / Accepted: 08.10.2018